

Bartłomieja z Jasła *Pochwała logiki*

Michał Tadeusz NOWORYTA*

ABSTRACT

Bartholomew of Jasło's *Recommendation of logic*: Bartholomew of Jasło was a professor at the University of Prague and the University of Kraków, active about the turn of the 14th century. He was mostly interested in logic, methodology, and social changes, as equal access to education for everyone, no matter their status. His first, and only up to the present edited, work is the so-called *First sermon* of the restoration of University. Most of the so far discovered works by Bartholomew are sermons, mostly based on Seneca, Boethius, and others, authors not so popular in his days. The paper introduces to the edition of two redactions just such a sermon: his opening lecture to logic (recommendation of logic).

KEYWORDS

University of Cracow; sermon; philosophy of the 15th century; opening lecture; logic

* Student, Instytut Filozofii, Uniwersytet Śląski w Katowicach. E-mail: mnoworyta@us.edu.pl.

ZAGADNIENIE AUTORSTWA¹

Rękopis BJ 2192 jest szczególnie interesującym świadectwem programowej i pozaprogramowej działalności Uniwersytetu Krakowskiego² u początków XV wieku³. Zawiera on przede wszystkim liczne mowy (głównie Bartłomieja z Jasła)⁴, wygłaszane na Wydziale Sztuk oraz Teologii, a także kazania oraz zbiory autorytetów, modlitwy, pieśni i pojedyncze kwestie. Wspomniane mowy zachowały się w różnym stanie — niektóre to jedynie brudnopisy, względnie, co równie możliwe, materiały, cytaty i wypiski do kazań, inne natomiast stanowią pełny, dojrzały i najprawdopodobniej wygłoszony wykład. Przykładem tych ostatnich właśnie jest wydawana tu *Recommendatio logicae*, znajdująca się na ff. 51r–54r.

Jej autorstwo przypisane zostało w literaturze przedmiotu Bartłomiejowi z Jasła i datowane jest na pierwszą połowę XV wieku (Kowalczyk, 1965: 10; Kaliszuk *et al.*, 2019: 65). Atrybucja kodeksu Bartłomiejowi oparta została między innymi na analizach pisma, z których wynika, jak stwierdza Maria Kowalczyk, że kodeks ten „pisany w przeważnej części ręką Bartłomieja, zawarł przede wszystkim jego utwory: traktaty, kwestie, mowy, kazania i pieśni”, a także na fakcie, że imię i miejsce pochodzenia autora zawartego w kodeksie kazania *Buccinemus in hac die* zostało ukryte w postaci arystychu (Kowalczyk, 1965: 14–15). Twierdzenia Kowalczyk potwierdzone są współcześnie przez historyków i przyjmowane za pewne przy wydawaniu dzieł Bartłomieja. Jak stwierdzają Dagmara Wójcik-Zega i Włodzimierz Zega: „Ponieważ kazanie [*Hoc epulum comedas*] również należy do autograficznej partii kodeksu, a ponadto znajdują się w nim charakterystyczne autorskie marginalia i uzupełnienia, autorstwo Bartłomieja z Jasła wydaje się pewne” (Wójcik-Zega & Zega, 2018: 136). W świetle obecnego stanu badań nie znajduje się więc podstaw do powątpiewania w Bartłomiejowe autorstwo wydawanej tu mowy.

Do dotychczasowych ustaleń można dodać jeszcze jeden argument, pośrednio przemawiający za autorstwem Bartłomieja, mianowicie cytowanie przez autora poematu *Geta* Witalisa z Blois. Zwrócił na to uwagę Zenon Kałuża, wskazując, że Bartłomiej uczynił to także w nocy znajdującej się

¹ Składam serdeczne podziękowania Panu Doktorowi Maciejowi Stankowi za wszelkie inspiracje oraz pomoc, niezbędną przy powstawaniu niniejszej pracy.

² A także Praskiego.

³ Wydania niektórych krakowskich mów uniwersyteckich można znaleźć między innymi w: Jung[-Palczewska], 2000; Domański, 2020; Czartoryski, 1963; Wójcik-Zega & Zega, 2018: 135–190. Istotnym źródłem wiedzy o tego typu utworach są także opracowania niebędące edycjami: Kowalczyk, 1970; Kaliszuk *et al.*, 2019.

⁴ Na temat działalności i biografii naukowej Bartłomieja zob. np.: Kowalczyk, 1963a: 130–135; Kowalczyk, 1963b: 23–32; Kowalczyk, 1963c: 23–42; Kowalczyk, 1965: 3–23; Wójcik, 2011.

w kodeksie BJ 2192 (czyli tym samym, co wydawana mowa) na f. 1v, jak i w kazaniu adwentowym zawartym w tym samym rękopisie na ff. 107r–119v (Kałuża, 2008: 61–97). Co szczególnie ciekawe, zidentyfikowane przez Kałużę fragmenty znajdują się także w wydawanej tu mowie. Ich zestawienie przedstawiono w poniższej tabeli.

Mowa	Nota ⁵	Kazanie ⁶	<i>Geta</i>
Getha poeta: “dialectica quamvis [...]” “arte carere bonum est, quia per phantasmata quaedam aut asinos homines, aut nihil esse facit”.	Nota. Quidam poeta Geta dicit: „Dialectica quamvis [...] arte carere bonum est, quia per phantasmata quaedam aut asinos homines aut nihil esse facit”.		“Arte carere bonum est, quia per phantasmata quaedam aut asinos homines, aut nihil esse facit”.
Idem: “pereat dialectica!” etc.	Idem dicit: „Pereat dialectica et sic de aliis”.	“Pereat logica, quia sicut est nihil, sic me fecit nihil”. Habentur haec in <i>Geta</i> .	„Pereat dialectica per quam sic perii penitus”.

Co istotne, wspomniana nota zawiera również inne autorytety, wykorzystane przez Bartłomieja w dosłownym brzmieniu w wydawanej tu mowie.

Mowa	Nota ⁷
Contra Catho: “nam miranda canunt, sed non credenda poetae”.	Per hoc quidam decipiunt, qui nesciunt quid est dialectica, non attendentes dictum Catonis, qui inquit: “Nam miranda canunt, sed non credenda poetae”.
Horatius in poetina „pictoribus atque poetis cuilibet addendi semper fuit aequae potestas”.	Horatius in <i>Poetica</i> : “Pictoribus atque poetis cuilibet addendi semper fuit aequa potestas”

⁵ Cyt. za: Kałuża, 2008: 67.

⁶ Cyt. za: Kałuża, 2008: 83, przyp. 53.

⁷ Cyt. za: Kałuża, 2008: 67–68

Mowa	Nota
<p>In <i>Anticlaudiano</i>: [...] “Vallat eam macies, macie vallata profunde Subsidet et nudis cutis ossibus arida nubit. Haec habitu, gestu, macie, pallore figurat, Insomnes animi motus, vigilemque Minervam Praedicat, et secum vigiles vigilasse lucernas. Quodam litigio contendens, crinis in ima Deviat et secum pugnans rixatur inepte; Non pecten castigat eam, [s.f. eum] non forcipis [s.f. forcipis] urget Morsus, tonsurae non mordet apocopa finem”.</p>	<p>Alanus libro 2° de <i>Antirufino</i>: [...] Vallat eam macies, macie vallata profunde Subsidet et nudis cutis ossibus arida nubit, Haec habitu, gestu, macie, pallore figurat Insomnes animi motus vigilemque Minervam Praedicat et secum vigiles vigilasse lucernas.</p>

PRZEGLĄD TREŚCI

Oдноśnie do doktrynalnej i retorycznej zawartości wydawanej tu mowy przedstawiona w niej tytułowa logika ma głównie funkcję kierowniczą, fundamentalną, a także ratującą. Odpowiednio: kieruje człowieka ku szczęściu, ku godnemu (również: wygodnemu) życiu; jest podstawą wszelkich nauk i wszelkiej wiedzy („zna drogę do zasad wszystkich nauk” [Arystoteles, 1990: 101b]); może dopomóc człowiekowi wyzwolić się z opresji.

Mottem (*thema*) całej mowy jest incipit z X metrum III księgi *O pocieszeniu, jakie daje filozofia* Boecjusza: „Chodźcie tu wszyscy więźniowie, chodźcie, / spętani podłym łańcuchem żądz, / która wsącza w wasze ziemskie myśli fałsz” (Boecjusz, 2018: 79).

Samym początkiem mowy autor niejako usprawiedliwia się przed odbiorcami, że mimo iż motto dotyczy filozofii, a nie logiki, to niebezzasadnie można stwierdzić, że w tej roli⁸ wystąpić może logika i że poradzi sobie ona co najmniej tak samo dobrze jak Boecjuszowa Filozofia. Wieść ma ona człowieka do prawdziwego szczęścia, które najprościej można zdobyć dzięki filozofii właśnie (do filozofii „się zwróć, jeśli chcesz być cały, bezpieczny i szczęśliwy, jeśli wreszcie — co jest najważniejsze — pragniesz być wolny; inaczej udać ci się to nie może” [Seneka, 1998: 153]).

Autor następnie dzieli motto na dwie części, z których pierwsza opowiada niejako o wyzwoleniu („Chodźcie tu wszyscy więźniowie, chodźcie” [Boecjusz, 2018: 79]) — jest to zachęta logiki do tego, by jej uczniowie uwolnili się z tego,

⁸ To znaczy pocieszycielki, wybawicielki z opresji, oswobodzicielki z okowów etc. (Boecjusz, 2018: *passim*).

co złe, natomiast druga („spętani podłym łańcuchem żądz, / która wsąca w wasze ziemskie myśli fałsz” [Boecjusz, 2018: 79]) traktuje o zniewoleniu, w jakim trwają ci, którzy od logiki się odwrócili bądź w ogóle jej nie poznali.

Logika jest nie tylko użyteczna, ale i potrzebna, jeśli chcemy wieść dobre życie i osiągnąć szczęście, czyli cel właściwy. Autor argumentuje również (za Tomaszem z Akwinu, Awerroesem, Hugonem ze Świętego Wiktora), że jej brak (czy też: brak wykształcenia logicznego) może być, a często jest, wielce szkodliwy. Do wszelkiego poznania naukowego konieczna jest znajomość zasad logicznych (Arystoteles, 1990: 101b), gdyż to logika jest podstawą wszelkiego poznania⁹. Ma ona być więc wstępem do wszelkich innych nauk i warunkiem koniecznym do ich zgłębienia, na potwierdzenie czego autor przytacza słowa Hugona ze Świętego Wiktora z *Didascaliconu*: „wynalezienie logiki było niezbędne, nikt bowiem nie potrafi stosownie rozprawiać o rzeczach, jeśli najpierw nie pozna zasad poprawnego i zgodnego z prawdą dyskusowania” (Hugon ze Świętego Wiktora, 2017: 85)¹⁰. Logika prowadzi także do przyrostu nauk i wzrostu cnót. Umacnia dziedziny wiedzy, daje dla nich podstawę. „Logika jest [...] najbardziej sprawnym narzędziem spośród wszystkich sztuk i bez niej nie można w sposób doskonały zapoznać się z żadną nauką” (Wilhelm Ockham, 1971: 6).

Ziemskie rozkosze utrudniają, a wręcz uniemożliwiają, osiągnięcie najwyższego dobra, gdyż odsuwają tych, dla których wspomniane rozkosze są najwyższą wartością, od logiki. Ludzie ogarnięci zmysłową cielesnością (czyli ci, którzy idą przez życie bez towarzyszących im nauk logicznych), są niczym ptaki nocne w świetle dnia¹¹, powinniśmy¹² im współczuć¹³. Wśród tych, którzy porzucili naukę logiki¹⁴, autor rekomendacji wyróżnia pięć ich typów. Po pierwsze — są to ludzie, którzy tak mocno zostali zwiedzeni przez ziemskie namiętności,

⁹ Zob. Averroes, 1966, *In Metaphysicen* II, com. 15 (wyd. Darms, s. 78, w. 45–48). Johannes de Fonte, 1974, I, 2, 68 (wyd. Hamesse, s. 120, w. 4–5): „est quaedam universalis via in omnibus scientiis et est modus sciendi in unaquaque scientia”.

¹⁰ Istotnym wydaje się także zaznaczenie, iż oprócz tych wszystkich niewątpliwie przydatnych cech logiki, jej znajomość pozwala także oszczędzić czas, gdyż jakiegokolwiek poznanie naukowe, prowadzone wedle jej prawideł umożliwia przeprowadzenie go we właściwy, a jednocześnie sprawniejszy sposób.

¹¹ Zob. Boecjusz, 2018, *O pocieszeniu, jakie daje filozofia* IV, pr. 4 (przeł. Kurylewicz & Antczak, s. 99): „niezmiernie trudno im podnieść oczy przyzwyczajone do ciemności i zwrócić się do światła dnia. Są jak ptaki, których wzrok noc rozświetla, a dzień oślepia. Ponieważ nie zważają na porządek rzeczy, tylko na własne namiętności, myślą, że wolność czynienia zbrodni albo brak kary za nie jest szczęściem”.

¹² My, którzy podążamy ścieżką logiki.

¹³ „[...] ubolewać trzeba nad tymi, którzy opanowani są tak bardzo zmysłowymi rozkoszami, że zaniedbują to, co jest duchowe, gdyż w ten sposób nie osiągają nigdy dobra, które jest właściwe dla intelektu” (Boecjusz z Dacji, 2009: 109).

¹⁴ Czy też porzucili logikę samą, gdyż logika w niniejszej mowie jest niemal tak upersonifikowana jak Boecjuszowa Filozofia.

iż uwierzyli w faktyczne spełnienie przez ich okowy (posiłkuje się tutaj cytataми z *Fizjonomiki* i *O duszy* Arystotelesa, a także *De disciplina scholarium* Boecjusza i pism Alberta Wielkiego). Kolejni odwrócili się od nauki (to jest: logiki) na rzecz ziemskich przyjemności (odpowiednio *Topiki* Arystotelesa, ponownie *O pocieszeniu, jakie daje filozofia* Boecjusza i liczne ustępy z *Listów moralnych do Lucyliusza* Seneki). Trzecim rodzajem są po prostu leniwi, którzy przez opieślność i niedbalstwo nie troszczą się o czcigodność sztuk (znów Seneka, *Etyka nikomachejska*, a także *De planctu naturae* Alana z Lille). Czwarty rodzaj ludzi oddalonych od logiki nie dba o naukę, gdyż pochłonięty jest rozkoszami smakowymi i dotykowymi, służy raczej obżarstwu i rozpucie niżli wiedzy (Arystoteles *O królowaniu*, *Etyka nikomachejska*, a także Eustrachy z Nicei). Członkowie natomiast ostatniego rodzaju z powodu prześladowania uczonych powszechnie znieważanych ze strachu przez głupców gardzą tak samymi uczonymi, jak i ich sztukami (Fulgencjusz, Seneka, Metrysta).

W konkluzji autor ma nadzieję, że jego słuchacze zrozumieli, „jak głupie są przeszkody, które mogłyby nas odciągnąć od nauk”¹⁵, i liczy na to, że rozpoczynające się właśnie zajęcia z logiki pomogą im w pokonywaniu tych, tak często i współcześnie spotykanych, przeszkód. Ostatnie zdanie zapowiada wykład jakiejś księgi logicznej, jednak nie jest możliwe stwierdzenie jakiej, gdyż autor nie podaje jej tytułu (używa sformułowania „tej, którą mamy przed oczami”).

Druga część mowy zawiera uzupełnienie o liczne autorytety (między innymi Tomasz z Akwinu, Hugon ze Świętego Wiktora, Fulgencjusz, Eustrachy) oraz odpowiednie formuły końcowe i moralizatorskie, czego przykładem jest cytat z Pseudo-Seneki *De remediis fortuitarum*: „nie podobać się złym jest godne pochwały”¹⁶.

ZASADY EDYCJI

Edycja oparta została na jedynym przekazie rękopiśmiennym — cod. BJ 2192.

Rękopis zawiera pewne błędy uniemożliwiające przekaz tekstu — w takich miejscach każdorazowo dokonywano stosownych poprawek, najczęściej posiłkując się przywołanymi źródłami, umieszczając koniektury w nawiasie trójkątnym i sygnalizując rozbieżność w aparacie filologicznym.

Ze względu na co najmniej dwukrotną redakcję mowy przez autora, gdy późniejsze dopiski były konieczne dla poprawności tekstu, wstawiano je do tekstu głównego bez żadnego wyróżnienia, a informację o ich późniejszym dodaniu odnotowywano w aparacie filologicznym. Gdy zaś uzupełnienia były gruntowną

¹⁵ „Quam debilia sunt impedimenta quae nos a scientiis possent(?) revocare”, zob. niżej, s. 440, w. 249–250.

¹⁶ „Autem malis disciplere laudari est” (Pseudo-Seneca, 1503, *De remediis fortuitarum*, VII, 1–2 [f. a5r]).

redakcją tekstu, niekonieczną dla jego zrozumienia, umieszczano je w tekście głównym zmniejszoną czcionką, dla odróżnienia między *primus* a *secundus status sermonis*, a w aparacie wskazywano, w jakim miejscu dany fragment został umieszczony.

Wywołane cytaty zostały zidentyfikowane i wykazane w aparacie źródłowym. W edycji dokonano standaryzacji łaciny średniowiecznej na klasyczną.

DESCRIPTIO MANUSCRIPTI

Kraków, Biblioteka Jagiellońska, cod. BJ 2912; saec. XV; ff. 138+1a+II (Ir, 1av, 3v, 27v, 57r–57v, 68v, 74r–74v, 84v, 98v, 111v, 124v, IIv vacua); generaliter una manu — Bartholomaei de Jasło — exaratus, sed diversis temporibus; integumento superiori exterior nota de contentis: *Hic continetur / recommendatio(?) / theologie*; f. Iv aliqua notarum: *translatum a sancto Ieronimo de dictis Seneca ad Lucillum / suum discipulum*; f. Iir: *magister Q<...>*; f. 1a: fragmentum alicuius documenti (possibiliter schedae ad gradum baccalariatus); f. 14r–14v, 38v, 50r–50v, 69r–70v, 99r–99v: Excerpta ex auctoritatibus philosophicis et theologis, inter alia ex dictis Senecae, Petri Alphonsi, Hieronymi Stridonensi, Bernardi Claerevalensi, Thomae de Aquino, Ambrosii, Hugonis de Sancto Victore, Macrochii, Valeriani Cemelenensi et multis aliis, necnon ex Sacra Scriptura.

1r–2v, 75r–76v — *Quaestiones philosophicae aliquae*

1. 1r: Utrum quelibet sciencia sive noticia sit bona habenti eam seu ei, qui eam aquisivit. Quod sic probatur: omnis noticia est bona, igitur quelibet est bona eam habenti...

2. 1v: Utrum operaciones que fiunt per ignorantiam sint involuntarie? Arguitur quod non, quia de involuntariis operacionibus...

3. 76r: Utrum sicut appetitus summi boni, sic et notitia ipsius mentibus hominibus hominum naturaliter sit inserta? Quaestio hec unum presupponit et aliud querit...

76v: ...Ad secundam de quesito etiam nego consequentiam, quia non secundum eam noticiam quae est in significata(?) erraverant.

4r–8v — *Sermo synodalis ad clerum*

Fer patris imperium, scribit venerabilis Katho. Reverendi patres ac domini. Si volumus considerare debite varietatem encium universi... x ...et Sancti Stanislai precibuitur exoratus. Amen.

9r–12v — *Sermo: Trans hominem... (Cracoviae, ante 08 V 1391)*

Summe parens, eterne Deus vivensque potestas, unica forma boni, recti via, limes honesti, fons vite, sol iusticie, pietatis asilum [...] supplicatione

premissa que habetur ex libro quinto venerabilis Alani in *De Antiruffino* [...] assumendo mihi pro themate illud quod scribitur libro primo venerabilis Alani *De antiruffino*, ubi dicitur: *Trans hominem mens ista sapit... x ...eiusdem semper Virginis et sanctissimi praesulis Stanislai suffragiis at vestris praecibus exoratus. Amen.*

13r–14r: Martinus Braccarensis, *Formula honestae vitae* (opus incompletum, incipiens a fragmento cap. 3)

...defleas, nec aliena mireris. Si contingenciam diligis... x ...devitet insaniam, aut deficientem puniat ignaviam.

Et sic est finis.

15r: Hieronymus Stridonensis, *De viris illustribus* (cap. XI)

Translatum a sancto Ieronimo de dictis Seneca ad Lucillum, suum discipulum. A Lucio Anneo Seneca excerpta de chronica eius quam composuit *De viris illustribus*.

Lucius Anneus Seneca Cordubensis, Fotini(!) Stoici discipulus, et patruus Lucani poete... x ...Petrus et Paulus martyrio coronarentur, a Nerone interfectus est.

15r–20v: Lucius Annaeus Seneca, *Epistulae morales ad Lucillum* I–VIII (absque fine) cum anonyma glossa interlineari

Seneca Lucilio salute! Sequitur epistola prima Seneca ad Lucillum.

Ita fac, mi Lucilli: vindica te tibi, et tempus... x ...posterorum negotium ago. Illis aliqua que possint prodesse conscribo...

21r–22v — Recommendatio baccalaurei Mathei Raczens (Pragae, anno 1385)

Qui recto celum vultu petis exigerisque frontem, in sublime feras animum scribit venerabilis Boethius libro 5° *De philosophico consolatu* in persona Philosophie hortantis quemlibet in vere beatitudinis... x ...ceterosque actus hunc gradum concernentes exercere hic et ubique locorum. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.

23r–25r — Recommendatio baccalaurei Nicolai de Kurow (Pragae, anno 1385)

Antecedens victoria premio consequente non careat scribit venerabilis Alanus in *De complanctu(!) nature*, secundum quorundam divisionem libro secundo, in persona nature allicientis... x ...quomodo ego ipsum praemio largiendo eidem auctoritate mihi concessa gradum baccalariatus in artibus. In nomine Patris et Filii...

25r–25v — Recommendatio alicuius baccalaurei

Hunc gradibus ternis qui comparat ire notabis dicit Alexander de Villa Dei in primo sui. Reverendi magistri et domini. Cum ex *De sensu et sensato*... x ...semper crescit honor et gloria celsa magistro cuius discipulus noscitur(?) esse bonus.

26r–26v — Recommendatio baccalaurei Blizborii (Pragae, anno 1389)

^{Katho} Rem tuam custodi. Reverendi patres magistri mei et domini! Cum nature lege dictante quilibet hominum quod sibi fieri cupit... x ...est studium sapiencie quam qui invenerit felix, qui tenuerit beatus.

28r–32r — Sermo: *Iustus sicut leo*... (Cracoviae, 8 V 1391)

Summe parens, eterne Deus vivensque potestas, unica forma boni, recti via, limes honesti, fons vite, sol iusticie, pietatis asilum¹⁷ [...] Hiis stantibus, veniendo ad propositum meum, pro induccione eius recipio haec verba:¹⁸ *Iustus sicut leo* scribitur Proverbiorum XXVIII. Reverendi patres, magistri mei et domini! Quia Ecclesiastici XI dicitur... x ...eiusdem semper Virginis ac huius sanctissimi praesulis videlicet beati Stanislai praecibus exoratus.¹⁹

32r–32v: Epistula aliqua (ad papam?)

Pater beatissime ac in Domine nimium graciose(?)! Quia nuper anno proxime evoluto in undante gracie plenitudine in urbe Romana puteis thesauri sancte Matris ecclesie catholice [...] et quia filius sanctitatis vestre, devotissimus videlicet princeps serenissimus Wladislaus rex Polonie etc. vir meus predilectus tam propter loci... x ...sanctitati vestre me et mea meos humiliter ac totaliter recommendo.

33r–33v — Principium in *Oeconomicam* (Cracoviae, initium XV saec.)

Familiam cura, scribit venerabilis Katho in suis *Moralitatibus*, ex quo ita est... x ...ut patet primo *Politicorum* ubi dicitur quod appetitus divitiarum crescit in infinitum et sic de aliis.²⁰

34r–36v, 39r–41v — Sermo: *Tunc me discussa*... (Cracoviae, circa 1390)

Tunc me discussa liquerunt nocte tenebre luminibusque prior rediit vigor scribit venerabilis Boecius metro 3° primi *De consolatione philosophie*. Magistri reverendi patri et domini! Si consideraverimus, quomodo Boethius... x ...adeptionem poteritis pervenire quod nobis prestare dignetur Christus(?) gloriosus qui vivit et regnat in secula seculorum.

¹⁷ Cf. supra, sermo *Trans hominem*...

¹⁸ Spat. vac. 5,5 linearum.

¹⁹ Infra una nota ad textum sermonis spectans.

²⁰ Infra una nota ad textum sermonis spectans.

37r–38v — Sermo: *Fac sapias animo...*

Fac sapias animo. Domini mei ac fratres dilecti! Si status nostri condicionem debite considerare volumus, reperiemus profecto inter multas... x ...esse dicimus eundem finem esse discendi quem et vivendi.

42r–45v — Sermo: *Hic iubet ordo...* (Cracoviae, circa anno 1390)

Hic iubet ordo libri vocum regimen reserari scribit venerabilis Alexander de Villa Dei secundo sue grammaticae. Magistri reverendi, patres ac domini. Quia nuper audistis quedam nova vobis chartatim intimata perspexistis... x ...est studium sapientiae quam qui invenerit felix, qui tenuerit beatus, ad quam beatitudinem dignetur nobis perducere Deus Pater et Filius, et Spiritus Sanctus.²¹

46r–47r — Sermo: *Hoc bibe, quod bos sis...*

Hoc bibe quod bos sis. Filioli mei ac fratres carissimi. Noscitis Nostis ut estimo, ex quam plurimis Sacre Paginae locis per vos multiplicius per lectis et auditis... x ...Et hoc pro indulgentiarum munere vobis exemplum petendi similiter derelinquo.

48r–49v — De ignorantia (Cracoviae, initium XV saec.)

Ignorantia quedam ^{ex primo Posteriorum} est negationis, quam scilicet scientia negatur... x ...item ignorantia negationis comprehenditur sub simplici primo modo dicta, sed ignorantia privationis sub simplici secundo modo dicto.

51r–54r — Principium in logicam (Cracoviae, initium XV saec.)

Huc omnes pariter venite capti, quos fallax ligat improbis catenis, terrenas habitans libido mentes: hec verba habentur 3° *De consolacione philosophiae*, metro 10°, que licet sint Boethi in persona Philosophiae loquentis... x ...optimum incipiamus, docuimus logice gremio cum praesentem librum praemanibus habeamus, de eius causis scientiaeque in ipso contente breviter videamus.

54v–55r — Recommendatio alicui magistri

O virum bonum: Seneca in libro *De liberalibus artibus*. Reverendi etc. Philosophes et moderni temporis artium magistrandi idem commedamus cum venerabile nomen Philosophiae... x ...Tulius in libro *De officiis*: *bonus vir non modo facere, sed nec cogitare audeat quod non audeat predicare etc.*

55r–56v — Principium (incompletum) in *De consolacione philosophiae* (Cracoviae, initium XV saec.)

Cum venerabile nomen philosophiae persepe immo quasi omni die extolli

²¹ Infra una nota ad textum spectans.

venerarique a vobis audiatur... x ...consulatum tum postea in magna reverentia habebantur(?). Sexto dictus fuit patricius.

58r–62v — Sermo: *Dic, duc, fac...* (Cracoviae, post 4 XII 1392)

O qui perpetua mundum ratione gubernas, terrarum celique sator [...] scilicet abecedarium, Donatus et hiis similia, thema de presentibus mihi cogitanti occurrebat, illud videlicet quod scribit Alexander Grammaticus in prima parte sui Doctrinalis dicens sic: *Dic, duc, fac*, quod itaque assumendo pro themate dico dic, duc, fac! Reverendi patres mei, magistri ac domini. Dicit Philosophus libro 2° Phisicorum: *ars imitatur naturam...* x ...dignetur Dominus <...>²² civitate perfecta vivens qui est principium <...>²³ terminus idem <...>²⁴

63r–68r — Recommendatio Sacrae Scripturae

In nomine Domini, amen. *In meditatione mea exardescet ignis*. Reverendi. Qui premissorum verborum vim vellet attendere facillime... x ...me victor in Psalmis canentem quod ipse dignetur nos deducendo in excelsa celorum, qui vivit et regnat...

71r–73v — Ad celebrantes missam (Cracoviae, initium XV saec.)

Ut sciant celebrantes, qualiter se habere debeant circa defectus seu negligentias in missa circa sacramentum occurrentes, legant infrascripta diligenter... x ...primus de parentibus qui filios opprimunt ex proposito vel ex casu. Secundus de homicidio quocumque. Tertius de sortilegiis.

75r–75v: Notae aliquae de politia

2° *Ethicorum*: legislatores(?) subditos a sueficientes bonum bonos faciunt... x ...imperii per omnia assimilaretur politiae naturae seu legi naturae.

77r–78v: Thomas de Aquino, *Summa theologiae* (excerpta ex II^a–II^{ae} de lege tractantes)

Thomas prima secunde, questione 90 arguit primo: lex quedam regula est et mensura actuum secundum... x ...et pueri et senes qui non sunt idonei ad hoc quod habeant potestatem in hiis que pertinent ad commune.

79r–81v — Principium in *Analytica Posteriora* (Cracoviae, initium XV saec.)

In nomine Domini, amen. *Omnis doctrina et omnis disciplina intellectiva ex praeexistenti fit cognitione*, Philosophus primo *Posteriorum*. Quia intimavi de incipiendo libro *Posteriorum*... x ...plures concordancias hec probando que causa brevitatis sunt omisse.

²² Defectus ex condicione chartae.

²³ Defectus ex condicione chartae.

²⁴ Defectus ex condicione chartae.

81v–82v — Sermo: *Tria sunt necessaria studentibus...* (Pragae, XIV saec.)

Reverendi magistri ac domini. Causa convocacionis presentis est ad audiendum legi quedam statuta pro natione nostra iuxta consuetudinem per consiliarios fieri debi nationis [...] tenere quod scribit Hugo in *Didascalicon* dicens: *tria sunt necessaria studentibus: natura, exercitium, disciplina*. Natura, inquam, ut ^{quilibet} facile audita percipiat... x ...per ignoranciam forte affectatam excusaciones(?) interdum non quererent aliqua sta<tu>ta de lege nostre nacionis recitabo.

83r–84r — Recommendatio alicuius baccalaurei

Nunc restaret nostrum determinantem recommendare. Verum, quia dicit Seneca in *De quattuor virtutibus*: videtur mihi sufficere... dicere modo illud Kathonis: „Scire aliquid laus est. Cum enim ut ex sua nunc responsione et determinatione patuit... x ...dicit Alanus in *Planctu nature: labor antecedens premio non careat consequente*, ego...

85r–92v — Quaestio theologica de suffragio animabus in purgatorio pro liberatione earum

Existentibus iuxta beatum Gregorium quattuor modis suffragiorum, quibus anime defunctorum solvuntur, ad quos, tamquam generales, secundum doctores circa 4^m *Sententiarum* [...] queritur, quis dictorum modorum seu ad ipsos reducibilium sit efficacior ad celeriore[m] animarum de purgatorio liberationem?... x ...hierarchie angelorum ceteris paribus. Dico pro istis etiam multum(?) est intentio Apostoli prima(?) Corinthos(?) XIV.

93r–94r — Recommendatio baccalaurei nomine Johannes

Nil nisi divinum sapit hec sententia scribit venerabilis Alanus primo in *De Antiruffino*. Reverendi magistri et domini. Quia modo per dominum Johannem considero... x ...est esse hiis quidem clarius, et hiis obscurius (ex primo *Celi*). Valet Deus glorius, in secula.

94v — Carmen: *Buccinemus in hac die...*

Buccinemus in hac die sacra sono melodie recolitur... x ...et in nomine editoris per capita versuum quem notatur et data(?) Jesu in eterna vita.

95r–98r: Epistula aliqua

In Christi nomine, amen. Disciplinato viro N.M.B. etc. Donorum Dei incrementum cum usu ipsorum iuxta beneplacitum omnipotentis pro vita interminabili... x ...accipit sibi, et licet in illius candore non gaudeat, certe vel in suo lucro laetatur.

100r–102v: Notae et quaestiones aliquae philosophicae cum auctoritatibus, praesertim de vitutibus et ideis tractantes

Nota quod forma accipitur quadrupliciter. Aliquando per perfectionem quae non est pars rei, sed accidens... x ...Tertia divisio mendacii in mendacium principalis affectionis et mendacium falsi testimonii.

101r: Quaestiones

1. Utrum felicitas consistit in bonis exterioribus? Quod sic: consistit in divitiis que sunt bona exteriora, igitur...
2. Utrum felicitas consistit in voluptatibus? Quod sic: felicitas humana consistit in delectatione...
3. Utrum felicitas consistit in honore? Quod sic: felicitas consistit in summo bono; sed tale est honorabile; igitur etc. ...
4. Utrum felicitas consistit in virtute vel in operatione secundum virtutem? Quod sic: virtus habentem se perficit...
5. Utrum si amicus et veritas dissentiant, veritas sit preferenda? Quod non dicit Tullius in libro *De amicitia*...

103r–104v — Exhortatio (recommendatio philosophiae?)²⁵

Summum in vita solamen est studium sapientie quam qui invenerit, felix est, qui tenuerit, beatus scribit venerabilis Hugo in *Didascalicon*. Si familiares philosophie consideraverimus, o, quanta donorum excellencia... x ...Alanus in eodem dicens: *Infantem cibatur iste cibus liquidoque fovet, quem solidum non pascit*.

105r–105v — Carmen: *Ab aeterno preconceptam...*

Ab aeterno preconceptam... x ...Alfabeti hoc carmen Abrahe que de semine Virgo es exorta.

105v–106r — Carmen: *Mirans stupet en natura...*

Mirans stupet en natura elementaris tradens iura, cernens terram... x ...reparatum ac fictile post dissopatum fragile per figulum in aurora sub federis signi hora.

106v — Carmen: *Gaude mundi incola...*

Gaude mundi incola... x ...Virgini puerpere subditus Christifere studras(!) sanari

107r–119v — Sermo: *Beatus, qui non fuerit...* (Cracoviae, 4 XII 1390 [?])

107r–v: *Beatus est qui non fuerit scandalisatus in me* Math. XI, et in Evangelio dominicae currentis nunc. Venerandi patres mei ac domini! Quia dicit

²⁵ Partim similes fragmenta, ut in *Principio in logicam* (ff. 51r–54r).

venerabilis Alanus libro 2° in *Anticlaudio* libro 2°... x ...ut eandem per ipsam obtinere possumus humiliter salutemus, et hoc more solito, dicendo *Ave Maria!*

107v–119v: *Beatus est qui non fuerit scandalisatus in me.* Reverendi patres mei magistri et domini! Didicistis ex multis quomodo consolata nova maxime preter estimationem hominum seu supra humanam rationem... x ...beatus, inquam hic per gratiam et <...> per gloriam, quam nobis dignetur qui in Trinitate perfecta vivit et regnat in secula seculorum(?).

120r: Fragmenta Actuum Apostolorum (2,1–11 et 10, 34–48) et Homiliae 16 Gregorii Magni Actuum II

Dum complerentur dies Pentecostes, erant omnes discipuli pariter in eodem loco... x ...exhortationis praecurrunt, atque per haec veritas in mente suscipitur. Haec iste(?).

120v: Fragmentum alicuius sermonis

Quia dicit beatus Augustinus in una homilia super Johannis 3 sic: *sepe dicenda sunt...* x ...ipsam ad hoc cum uno *Ave Maria!* humiliter salutando.

121r–124r — Sermo: Dedit illis...

Dedit illis virtutem. Lucae IX... Reverendi magistri patres mei... Quamquam verba thematis premissa... x ...<locus illegibilis ad Prov. 11, 26 spectans>

125r–125v: Fragmenta Sacrae scripturae cum auctoritatibus Leonis Papae et Augustini

In illo tempore: Recumbentibus illis undecim discipulis apparuit illis Jesus... x ...quoad primum — secundum Augustinum — pax est securitas mentis, <quo>ad secundum: tranquillitas animi, quoad tertium: simplicitas cordis.

126r–129r — Sermo: Redde, quod debes...

Redde, quod debes. Math. XVIII... Reverendi magistri... Quamquam verba preassumpta... x ...immo nec hoc solum sufficit diligere diligentes se... XXIII q. III capitulo: “sex...”

131r–135v — Sermo: Hoc epulum comedas... (Cracoviae, anno 1389/1390–1393)

Hoc epulum comedas scribit Alexander Grammaticus in 1 parte sui *Doctrinalis*, capitulo *De heteroclitis*. Domini reverendi fratresque dilecti! Scitis de consuetudine hominum esse, quod advenientibus eorum amicis... x ...vivit autem in me Christus.

136r–138v: Johannes Andreae Calderinus de Bononia, *Tractatus de interdicto ecclesiastico*²⁶ (puncta)²⁷

Sacra... Interdictum est censura ecclesiastica a divinis suspendens officiis et ecclesiasticis sacramentis... x ...sed si ibi sunt clerici dicentes divinum officium, fiunt irregulares.

IIr: Gualterus Burlaeus, *De vita et moribus philosophorum* (fragmentum cap. 1, partim destructum)

<...> isti Tales Asianus qui primus sapiens appellatus est...

BIBLIOGRAFIA

Skróty:

- ALD *Aristoteles Latinus Database*. Turnhout: Union Académique Internationale KUL/BREPOLiS (online).
 PL Migne, J.P. (Ed.). (1841–1855). *Patrologiae cursus completus. Series Latina*. (T. 1–217). Parisii: Migne.

Źródła:

Źródło rękopiśmienne

- Bartholomaeus de Jasło. *Recommendatio logicae*. Kraków, Biblioteka Jagiellońska, cod. BJ 2192, ff. 51r–54r.

Źródła drukowane

- Alain de Lille. (1955). *Anticlaudianus. Texte critique avec une introduction et des tables*. (Red. R. Bossuat). Paris: Libraire Philosophique J. Vrin.
 Alanus de Insulis. *De planctu naturae*. (=PL. T. 210).
 Albertus Magnus. (1972). *Super Ethica. Commentum et quaestiones. Libri quinque priores*. (Red. W. Kübel). Münster: Aschendorff.
 Aristoteles. *De anima*. (=ALD).
 Aristoteles. *Ethica Nicomachea*. (=ALD).
 Aristoteles. *Metaphysica*. (=ALD).
 Aristoteles. *Physiognomica*. (=ALD).
 Aristoteles. *Topica*. (=ALD).
 Arystoteles. (1990). *Topikī*. (Przeł. K. Leśniak). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
 Averroes. (1949). *Compendium libri Aristotelis De sompno et vigilia* (pp. 75–130). W: A.L. Shields & H. Blumberg (Eds.). *Averrois Cordubensis compendia librorum Aristotelis qui Parva naturalia vocantur*. Cambridge: Medieval Academy of America.
 Averroes. (1966). *In Aristotelis librum II (a) Metaphysicorum vommentarius*. (Wyd. G. Darms). Freiburg: Paulsverlag.

²⁶ Apud manuscriptos qui in Bibliotheca Jagellonica asservantur, partim idem textus ordine dictorum variante in cod. BJ 1255 et 1258; cf. Kowalczyk *et al.*, 2000: 276, 291.

²⁷ Post unum capitulum, titulus operis additus tempore posteriori: „Sequentia puncta ex dictis Calderini”.

- Boecjusz. (2018). *O pocieszeniu, jakie daje filozofia*. (Przeł. G. Kurylewicz & M. Antczak). Kęty: Antyk. Marek Derewiecki.
- Boecjusz z Dacji. (2009). O najwyższym dobru, czyli o życiu filozofa (s. 107–125). (Przeł. W. Seńko). W: Boecjusz z Dacji. *O wieczności świata. O dobru najwyższym. O snach. O poznaniu rozumowym*. Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki.
- Boethius. *De consolatione philosophiae*. (=PL. T. 63).
- Dionisius Cato. (1837). *Disticha: De moribus ad filium*. (Red. J. Travers). Falesiae: È typographia Brée Majoris.
- Fulgentius. (1898). *Expositio Vergilianae continentiae secundum philosophos morales*. (Red. R. Helm). Leipzig: Teubner.
- Guillelmus de Ockham. (1974). *Summa logicae*. (Red. P. Boehner, G. Gál, & S. Brown). New York: St. Bonaventure.
- Hugo de S. Victore. *Eruditio Didascalica*. (=PL. T. 167: 741–838D).
- Hugon ze Świętego Wiktora. (2017). *Didascalicon, czyli co i jak czytać*. (Przeł. P. Pludra-Żuk). Warszawa: IBL PAN.
- Johannes de Fonte. (1974). Auctoritates Aristotelis Senecae, Boethii, Platonis, Apulei Africani, Porphyrii et Gilberti Porretani (s. 111–335). W: J. Hamesse. *Les Auctoritates Aristotelis. Un florilege medieval: Étude historique et édition critique*. Louvain–Paris: Publications Universitaires — Beatrice Nauwefalaerts.
- Metrista. (1887). *Florilegium Gottingense* (s. 283–314). W: E. Voigt. *Florilegium Gottingense. Romanische Forschungen, 3(2)*, 281–314.
- Q. Horatius Flaccus. (1836). *De arte poetica liber*. (Red. C. Smart). Philadelphia: Joseph Whetham.
- Pseudo-Aristoteles. (ca. 1496–1491). *Secreta secretorum*. Antwerpiae.
- Pseudo-Seneca. (1503). *De remediis fortuitorum*. Lipczk: Per Jacobum Thamer Herbipolensem.
- Seneca. (1917–1925). *Ad Lucilium Epistulae morales*. (Red. R.M. Gummere). Dostęp: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a2007.01.0080> (11.12.2022).
- Seneka. (1998). *Listy moralne do Lucyliusza*. (Przeł. W. Kornatowski). Warszawa: Alfa-Wero.
- Thomas de Aquino. (1950). *Sententia libri Metaphysicae*. (Red. Taurini). Dostęp: <https://www.corpusthomicum.org> (11.12.2022).
- Thomas de Hibernia. (2001). *Manipulus florum*. (Red. C.L. Nightman). Dostęp: <https://manipulus-project.wlu.ca/index.html> (11.12.2022).
- Vitalis Blesensis. (1847–1848). *Amphitryoneidos* (s. 486–505). W: A. de Montaiglon. *Le livre De Geta et de Birria Ou L'amphitryonéide: Poème latin du XIII e siècle composé par un auteur inconnu nommé Vitalis, et publié d'après cinq manuscrits de la Bibliothèque nationale. Bibliothèque de l'École des chartes, 4*, 474–505.
- Wilhelm Ockham. (1971). *Suma logiczna*. (Przeł. T. Włodarczyk). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Opracowania:
- Czartoryski, P. (1963). *Wczesna recepcja „Polityki” Arystotelesa na Uniwersytecie Krakowskim*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Narodowe im. Ossolińskich.
- Domański, J. (2020). *Łacina w Polsce. Średniowieczne piśmiennictwo myślielskie. Antologia*. Kraków: PAU.
- Jung[-Palczewska], E. (Red.). (2000). *Prima verba. Krakowskie mowy uniwersyteckie*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kaliszuk, J., Pieniądz, A., Węcowski, P., & Skwierczyński, K. (2019). *Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*. Kraków: Homini.
- Kałuża, Z. (2008). *Perat dialectica! O dwu odniesieniach Bartłomieja z Jasła do Gety Witalisa z Blois. Przegląd Tomistyczny, 14*, 61–97.

- Kowalczyk, M. (1963a). Bartłomiej z Jasła a próba odnowienia Uniwersytetu Krakowskiego (s. 130–135). W: *Sprawozdania z Posiedzeń Komisji PAN. Oddział w Krakowie. Styczeń–czerwiec 1963*. Kraków: PAN.
- Kowalczyk, M. (1963b). Mowy uniwersyteckie Bartłomieja z Jasła. *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, 15(1/2), 23–32.
- Kowalczyk, M. (1963c). Odnowienie Uniwersytetu Krakowskiego w świetle mów Bartłomieja z Jasła. *Małopolskie Studia Historyczne*, 6, 23–42.
- Kowalczyk, M. (1965). Bartłomiej z Jasła. *Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej. Seria A*, 5, 3–23.
- Kowalczyk, M. (1970). *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV w.* Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN.
- Kowalczyk, M., Kozłowska, A., Markowski, M., Nowak, L., Sobańska, A., Tatarzyński, R., Włodek, Z., Zega, W., & Zwiercan, M. (Red.). (2000). *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur* (vol. 7: *Numeros continens inde a 1191 usque ad 1270*). Kraków: Biblioteka Jagiellońska — Księgarnia Akademicka.
- Wójcik, K. (2011). Bartłomiej z Jasła. W: *Powszechna encyklopedia filozofii*. Dostęp: <http://www.ptta.pl/pef/pdf/b/bartlomiejzjasla.pdf> (30.08.2022).
- Wójcik-Zega, D. & Zega, W. (2018). Bartłomiej z Jasła i „czeska devotio moderna” w Krakowie. Kazanie *Hoc epulum comedas* na Wielki Czwartek. *Przegląd Tomistyczny*, 24, 135–190.

<BARTHOLOMAEUS DE JASŁO>

<RECOMMENDATIO LOGICAE>

1 | “Huc omnes pariter venite capti, quos fallax ligat improbis catenis, terrenas 51r
 habitans libido mentes”: haec verba habentur 3° *De consolatione philosophiae*,
 metro 10°, quae licet sint Boethi in persona Philosophiae loquentis, quemlibet
 hominem ad verae beatitudinis possessionem hortantis, tamen non incongrue
 5 possunt in praesentis propositi exordio logicae ascribi, scientiaeque philoso-
 phiae thesauros nobis reservans, eo quod “ad omnium methodorum principia
 viam habeat” (ex 1° *Topicorum*), nos ad veram beatitudinem poterit dirigere.
 Quae — inquam — vera beatitudo, per philosophiae possessionem <facillime>
 poterit adipisci, testante Seneca in *Epistolis ad Lucilium*, epistola <37>, ubi sic
 10 inquit: “ad philosophiam te transfer, si vis esse sanus, si securus, si liber”. Quae
 quidem tria nullibi quam in vera beatitudine perfecte possunt apprehendi, prout
 satis potest colligi ex 3° Boethii *De consolatione philosophiae*. Et idem Seneca epistola
 41^a: “philosophia hoc mihi promittit, ut me parem Deo faciat”. Et Aristoteles
 6° *Ethnicorum*: “sapientia est certificatio omnium scientiarum, et est cognitio
 15 rerum divinarum”. “Bernardus in sermone: »multi student plus alta quam apta proferre,
 et erubescunt plana et humilia, <ne> haec solum scire videntur«. Ex quibus apparet — plu-
 ribusque quae nunc causa brevitatis obicientur, patere posset — quod praedicta verba non
 impertinenter logicae scientiae attribuuntur.

In quibus quidem verbis duo principaliter innuuntur. Primum est logicae
 20 benigna exhortatio, mentes studentium ad se aliciens, ut per ipsam liberta-
 rentur. Secundum est terrena delectatio, mentes iuvenum falsis blandimentis
 impediens, ne scientiarum, et praecipue logicae, fructibus uterentur. Primum
 tangitur, cum dicitur: “Huc omnes etc.”. Secundum innuitur, cum subinfertur:
 “capti quos fallax ligat etc.”.

25 Primum patet sic, nam haec est benigna exhortatio quae neminem exci-
 piens(?), omnes pro ipsorum utilitate necessitateque vult vocare. Et talis est

1–2 Boethius, *De consolatione philosophiae* III, metr. 10 (PL 63, 769A–770A). 6–7 Aris-
 toteles, *Topica* I, 2, 101b3–4. Cf. etiam *Auctoritates* XXXVI, 1, 3 (ed. Hamesse, p. 322,
 v. 89–90). 10 Cf. Seneca, *Epistulae ad Lucilium*, IV, 37 (ed. Gummere, vol. 1, p. 254): “Et
 hanc tibi viam dabit philosophia. Ad hanc te confer, si vis salvus esse, si securus, si beatus,
 denique si vis esse, quod est maximum, liber”. 13 Seneca, *Epistulae ad Lucilium*, V, 48,
 (ed. Gummere, vol. 1, p. 320). 14–15 Aristoteles, *Ethica Nicomachea* VI (141b). Cf. *Aucto-
 ritates* XII, 7, 113 (ed. Hamesse, p. 240, vv. 58–59). 15–16 Thomas de Hibernia, *Manipulus
 florum*, lem. *Curiositas* (ed. electr. Nightman).

7 habeat] *secundum fontem*, et *rectius*: habet 8 <facillime>] *facilissime* 9 <37>] 36 10 si]
rep. sed unum exp. 11–12 prout ... philosophiae] *supr.* 15–16 Bernardus ... videntur] *marg.*
sup. 16 <ne>] *ut (scripsi secundum fontem)* 16–18 ex quibus ... attribuuntur] *marg. inf.*

exhortatio logicae — scientiae nobis seipsam offerentis — quae scientia nobis non solum est utilis, immo necessaria, si finem debitum volumus adipisci.

30 Quod sit utilis patet per sanctum Thomam de Aquino super prohemio *Metaphysicae* dicentem quod “plures artes sunt repertae quantum ad utilitatem, quarum quaedam sunt ad vitae necessitatem, sicut mechanicae, quaedam vero ad introductionem in aliis scientiis, sicut sunt scientiae logicae”. Etiam cum eius carentia sit multum nociva (ut testatur Commentator 2° *Metaphysicae*, dicens: “paucitas instructionis logicae magnum est impedimentum in cognitione
35 veritatis”), ex opposito sequitur eius habitum <esse> magnae utilitatis. “Absque labore gravi non possunt magna parari”.

In *Anticlaudio*:

40 “Vis logicae, veri facie tunicate, recidit
Falsa, negans falsum veri latitare sub umbra;
Cur pseudo-logicus, artis fur, artis adulter,
Falsus et hypocrita, furtivus praedo, sophista,
Mentitur logicae vultum, fretusque quibusdam
Prodigiis, temptat pro vero vendere falsum”.

45 “Qualiter ars logicae, tamquam via, ianua, clavis,
Ostendit, reserat, aperit secreta sophiae.
Qualiter arma gerit et in omni militat arte
Ascribitque sibi causas et damna sororum;
Qualiter haec reliquas defendit, ditat egentes,
Roborat infirmas, elingues instruit, ornat
50 Incomptas, torpentes excitat, armat inermes;
Qualiter haec purgat vitium faecemque repellit,
Si quid inest faecis, purgat vitium ne deroget arti;
Qualiter incudem servat, ne falsa monetet
Argumenta sibi furtiva fraude sophista”.

55 “Vallat eam macies, macie vallata profunde
Subsidet et nudis cutis ossibus arida nubit.
Haec habitu, gestu, macie, pallore figurat,

34–35 Averroes, *In Metaphysicen* II, comm. 15 (ed. Darms, p. 76, vv. 12–15). 35–36 Andreas Capellanus, *De amore* I, cap. 6. 38–43 Alanus de Insulis, *Anticlaudianus*, III (ed. Bossuat, p. 90, vv. 36–41). 44–54 Alanus de Insulis, *Anticlaudianus*, III (ed. Bossuat, p. 90, vv. 70–80). 50–63 Alanus de Insulis, *Anticlaudianus*, III (ed. Bossuat, p. 90, vv. 12–20).

31 quaedam] ad *add. sed exp.* 35 <esse>] esse per 35 absque] *supr. probationes pennae expunctae* 35–81 „Absque ... scientiis] *scholion* (f. 52r–52v)

Insomnes animi motus, vigilemque Minervam
 Praedicat, et secum vigiles vigilasse lucernas.
 60 Quodam litigio contendens, crinis in ima
 Deviat et secum pugnant rixatur inepte;
 Non pecten castigat eam, non forcipis urget
 Morsus, tonsurae non mordet apocopa finem”.

“Dum stellis oculi certant, ardere putantur;
 65 Succumbunt aquilae visus et lyncis adorant
 Intuitus oculos tales seseque fatentur
 Devictos et eis sese conferre verentur”.

Getha poeta:

“Dialectica, quamvis [...]”
 70 Arte carere bonum est, quia per phantasmata quaedam
 aut asinos homines, aut nihil esse facit”.

Idem: “pereat dialectica!” etc.

Contra Catho: “nam miranda canunt, sed non credenda poetae”. Horatius in poetina: “pictoribus atque poetis cuilibet addendi semper fuit aequae potestas”. Thomas super prohemio
 75 *Metaphysicae*: “plures artes sunt repertae quantum ad utilitatem, quarum quaedam sunt ad vitae necessitatem, sicut mechanicae; quaedam vero ad introductionem in aliis scientiis, sicut sunt scientiae logicae”. Commentator 2° *Metaphysicae*: “paucitas instructionis logicae magnum est impedimentum in cognitione veritatis”. Commentator super *De somno et vigilia*: “angeli et non homines sunt quibus sine primarum cognitionum discursu, hoc est sine logica, aperiuntur
 80 secreta scientiarum”. Thomas super secundum *Metaphysicae*: “et propter hoc debet prius addiscere logicam quam alias scientias, quia logica tradit modum procedendi in omnibus scientiis”.

64–67 Alanus de Insulis, *Anticlaudianus*, III (ed. Bossuat, p. 90, vv. 21–24). 69–71 Vitalis Blesensis, *Amphitryoneidos* (ed. de Montaiglon, p. 502, vv. 461–462). 72 Vitalis Blesensis, *Amphitryoneidos* (ed. de Montaiglon, p. 513, vv. 413). 73 Dionisius Cato, *Disticha* III, XC (ed. Travers, p. 19). 73–74 Q. Horatius Flaccus, *De Arte Poetica liber* (ed. Smart, vv. 9–10). 75–77 Thomas de Aquino, *In Metaphysicen* I, lect. 1, n. 32 (ed. elect. Cathala & Spiazzi). 77–78 Averroes, *In Metaphysicen* II, comm. 15 (ed. Darms, p. 76, vv. 12–15). 78–80 Cf. Averroes, *In De somno et vigilia* (ed. Shields & Blumberg, versio vulgata, p. 121, vv. 20 — p. 122, vv. 24: “Et similiter impossibile est ut per ipsum fiat ars speculativa, nisi aliquis ponat hic esse aliquem modum hominum qui comprehendunt scientias speculativas sine disciplina. Et isti homines, si sunt, equivoce sunt homines; immo magis videntur angeli quam homines”; versio Parisina, p. 120, vv. 20–24: “Scientia enim speculativa non acquiritur nisi per disciplinam. Quod si forte aliquis habuerit eam absque disciplina sive absque modo disciplinabili, potius erit dicendus angelus quam homo”). 80–81 Thomas de Aquino, *In Metaphysicen* II, lect. 5, n. 5 (ed. elect. Cathala & Spiazzi).

59 secum] *corr. ex secus*

Quod autem sit necessaria, sic declaratur: nam cum “omnes homines natura scire desiderant” (ex prohemio *Metaphysicae*); et “desiderium naturale frustrari non debeat” (ex 3° *De anima*); necessarium est, si intellectus scientiis debet
 85 perfici, quod prius logicae scientiae copia | glorietur, cum ipsa — secundum 51v
 Commentatorem super 2^m *Metaphysicae* — “est quaedam universalis via in omnibus scientiis, et est modus sciendi in unaquaque scientia”. Et idem super
De somno et vigilia: “Angeli et non homines sunt, quibus sine primarum cognitionum discursu, hoc <est> sine logica, aperiuntur secreta scientiarum”. Idem
 90 patet per Sanctum Thomam super 2^m *Metaphysicae* dicentem: “absurdum est, quod homo simul quaerat cognoscere scientiam et modum qui contingit scientiae. Et propter hoc debet prius addiscere logicam quam alias scientias, quia logica tradit modum procedendi in omnibus scientis. Modus autem proprius singularum scientiarum, in scientiis singulis circa principium debet tradi”. Et
 95 hoc est quod vult Philosophus 2° *Metaphysicae* dicens: “absurdum est quaerere | scientiam et modum sciendi”. Hoc idem attestatur Hugo de Sancto Victore in libro *Didascalicon* dicens: “necesse fuit logicam invenire, quia nemo proprie de rebus dicere et discere potuit, nisi cognita vocum et intellectuum proprietate, quam, quia adhuc nesciverunt, fallebant. Saepe et fallebantur in locutionibus quaedam vera
 100 pro falsis, et falsa pro veris accipientes, et ideo in universum ducta est logica, id est sermocinalis sive rationalis scientia quae recte loquendi et acute disputandi viam doceret”. Et subdit ibi: “haec tempore posterior, quia post alias, inventa fuit, sed ordine prima, quia inchoantibus philosophiam primo legenda est”. Sicut narrat Hugo de Sancto Victore in libello quem excepit de libro *Didascalion*, et additur
 105 Philosophi: “logica praeter(?) alias scientias inventa fuit a Parmenide qui, civitates et coetus hominum fugiens in rupe consedit in non <modico> tempore in Aegypto, sic dialecticam excogitavit, unde et rupes <Parmenidis> appellata est. Plato | post mortem Socratis, magistri sui, emigravit in Aegyptum, ibique perceptis liberalibus studiis Athenas rediens apud Academiam

82–83 Aristoteles, *Metaphysica* I, 1 (980a21). *Auctoritates* I, 1, 1 (ed. Hamesse, p. 115, vv. 82).
 83–84 Cf. Aristoteles, *De anima* III, (432 b 21–23). *Auctoritates* VI, 3, 168 (ed. Haemese, s. 188, vv. 83–84). 86–87 Cf. Averroes, *In Metaphysicen* II, com. 15 (ed. Darms, p. 78, vv. 45–48). Magis verbatim apud *Auctoritates* I, 2, 68 (ed. Hamesse, p. 120, vv. 4–5).
 88–89 Cf. Averroes, *In De somno et vigilia* (ed. Shields & Blumberg, versio vulgata, p.121, v. 20 – p. 122, v. 24, ut supra. 90–94 Thomas de Aquino, *In Metaphysicen* II, lect. 5, n. 5 (ed. elect. Cathala & Spiazzi). 95–96 Cf. *Auctoritates* I, 2, 60 (ed. Hamesse, p. 119, v. 86).
 97–102 Cf. Hugo de S. Victore, *Didascalicon* I, cap. XII (PL 167, 749a–750d). 103–104 Hugo de S. Victore, *Didascalicon* I, cap. XII (PL 167, 749d). 105–112 Hugo de S. Victore, *Didascalicon* III, cap. II (PL 167, 767c–d).

84 debet] *rep. supr.* 94 tradi] et hoc est quod vult Philosophus 2° *supr. sed exp. et de novo scr. in marg. sup.* 94–96 et hoc ... sciendi] *marg. sup. f. 51v et 53r* 97 potuit] *supr.*
 102 Et subdit ibi] *supr.* 104 et additur] *supr.* 106 <modico>] multo (*scripsi secundum fontem*) 106 in Aegypto] *infr.* 107 <Parmenidis>] Parmenides

villam suam studiis operam dedit. Hic <primus> logicam rationalem Graecis instituit quam
 110 post Aristoteles, discipulus suus, ampliavit, perfecit et in artem redegit. Marcus Pirrinius(!)
 Terentius Varro primus Graeco in Latinum transtulit. Cicero topicam invenit. Boethius quoque
 eam transtulit et eam commentatus est”. Haec ille.

Contra quae dicitur: Heu, Homine! Quamplures faciunt logicam, primo
 non discentes debitum ordinem librorum, sicque omittentes, propter quod eos
 115 tempus studii ipsorum <duplicari>, vel forte ad minus <triplicari> oportet, ut
 id quod in uno anno proficerent, vix in duobus acquirunt vel in tribus, prout
 hoc satis patet per Hugonem de Sancto Victore in libro *Didascalicon*, nam qui-
 dam circa poetarum carmina se occupantens rhetoricae flores grammaticaeque
 mores se credunt invenire, cum tamen propter logicae carentiam, pluribus fal-
 120 sis sentiis quam veris involuntur. <Nimirum>, cum ipsi discretionis lima
 gladioque ancipite, hoc est logica, careant vera a falsis segregantem, qua vera
 eligentes, falsa longius proscriberent. Nec commune dictum attendentes quod
 personaliter(?) “multa mentiuntur poetae”. Nec venerabilis Alani musae in libro
De planctu naturae: “credentes quae — inquit — an ignoras, quomodo poetae
 125 sine omni remedio palliationis auditoribus falsitatem prostituunt nudam, ut
 quadam velut mellitae dulcedinis delectatione audientium aures inebriant, vel
 ipsam falsitatem hypocrisi probabilitatis quadam palliant?” Et ob hoc Com-
 mentator super secundo *Metaphysicae* inquit: “consuetudo audiendi fabulas ma-
 ximum impedimentum est in cognitione veritatis”.

130 Dixi quod in verbis praedictis tangitur logicae benigna exhortatio, mentes stu-
 dentium ad se alliciens, id est | ut per ipsam libertarentur. Hoc patet, nam
 ipsa est velut miles serementi(?) serviens, qui suae rei publicae fortitudinis
 actibus libertates conferre dinoscitur, cum ipsa sit — teste venerabili Alano in
De planctu naturae libro 2° — velut anceps gladius, <anceps> falsa dividens...
 135 Quod etiam attestatur Hugo de Sancto Victore dicens: “logica est ars acute
 disputandi, verum a falso distinguens”. Et hoc est quod vult Simplicius super
Praedicamenta dicens: “logica est organum defendens nos a malis in practicis,
 et a falsis in speculativis”. Non igitur immerito ad eam totis viribus anhela-
 re debemus, cum ipsa nobis sit caetae utilitatis tamquam necessaria, necnon

53r

117–120 Non inv. 124–127 Alanus de Insulis, *Liber de Planctu naturae* (PL 210, 451c).
 128–129 Averroes, *In Metaphysicen* II, comm. 14 (ed. Darms, p. 75, vv. 8–15).
 135–136 Hugo de S. Victore, *Didascalicon* I, cap. XIII (PL 167, 750d). 137–138 Simplicius,
In Praedicamenta, Prologus (ed. Pattin & Stuyven, p. 19, vv. 43–46).

109 <primus>] primum 111 topicam invenit] *secundum fontem*: topica adiecit 115 <duplicari>] duplicare 115 <triplicari>] triplicare(?) 120 <Nimirum>] nec mirum 121 qua] *rectius* quapropter 126 delectatione] *corr. ex* delectationis | melitae duedinis delectatione] *secundum fontem*: melita delectatione 134 <anceps>] abires(?) 135 Hugo] dicens *supr.* 135 dicens] *supr.*

140 libertatum collativa, ut patet ex praedictis, immo virtutum augmentum, scientiarumque incrementum nobis conferens, teste venerabili Boethio in *De disciplina scholarium* sic inquiring: “haec est, inquam, scalaris domina quae penetranti vestigium natura ad scientiarum quarumlibet fastigia praebet incrementa virtutum”. Quod etiam innuit Ockham in *Summa* sua, dicens: “logica est
145 omnium artium aptissimum instrumentum, sine qua nulla scientia <perfecte> sciri potest”. Et subdit: “quae non more materialium instrumentorum usu crebro consumitur, sed per cuiuslibet alterius scientiae studiosissimum exercitium et continuum, recipit incrementum”. Et hoc quantum ad primum.

Dixi quod secundum quod tangitur in verbis praemissis est terrena delectatio,
150 mentes iuvenum impediens, ne scientiarum, et praecipue logicae, fructibus uterentur. Hoc patet, nam delectationes corporales, quae et terrenae vocantur, impediunt a summo bono, et per consequens a logicae scientiae possessione, cum ipsa sit in summi boni adoptionem directiva. Et hoc est quod dicit Boethius in tractatu *De summo bono*: “dolere debent qui delectationibus sensualibus detinentur, bona intellectualia omittendo. Nam dediti bonis sensualibus, summum bonum non attigunt”. Quos homines sensuales Boethius libro *De consolatione*
155 comparat vespertilionibus, dicens: “nequeant enim oculos suos tenebris assuetos ad lucem perspicuae veritatis attollere <similesque> sunt avibus quarum intuitum nox illuminat, et dies caecat”. Et merito, nam tales tenebris terrenarum delectationum obvoluti se imperspicue lucis claritate ambulare credunt,
160 cum tamen ab eadem sunt eminus provoluti. Et licet tales nomen philosophiae logicaeque, quae et rationalis philosophia nuncupatur, non magnificent, sed magis blasphemant, nihilominus tamen ipsa philosophia, quae et logicalis est scientia, in sui dignitate perseverat, teste Seneca epistola 12^a ad Lucilium, ubi
165 sic dicit: “numquam invalescet tantum malitia neque intantum elevabitur contra virtutes, ut non nomen philosophiae, igitur et logicae, sacrum et venerabile permaneat”.

Dicebaturque in verbis praemissis: “fallax cupido”. Et non immerito, cum ipsa sit tam fraudulente deceptionis, ut quidam ob eius dilectionem ipsius
170 se catenulis submittentes, se ipsos credunt diversis nexibus indissolubiliter | 53v

142–143 Pseudo-Boethius, *De disciplina scholarium* I (PL 64, 1226a). 144–145 Guillelmus Ockham, *Summa logicae* I, *Epistola prooemialis* (ed. Boehner, Gál & Brown, p. 6, vv. 9–10). 146–148 Guillelmus Ockham, *Summa logicae* I, *Epistola prooemialis* (ed. Boehner, Gál & Brown, p. 6, vv. 10–12). 154–156 Boethius de Dacia, *De summo bono* (ed. Grabmann, p. 209, vv. 12–14). 157–159 Boethius, *De consolatione philosophiae* IV, pr. IV (PL 63, 806b). 165–167 Seneca, *Epistolae ad Lucilium* I, 14 (ed. Gummere, vol. 1, p. 90).

145 <perfecte>] per scientie 147 sed] corr. ex per 158 <similesque>] similes quia
160 lucis] exp. et de novo supr.

constrictos, propter quod liberalium artium suavissimos fructus carpere non valerent, nescientes quod ipsae, cum liberales sint, ipsos liberarent, mensque eorum quoslibet dissolverent, dummodo ipsi eis, videlicet artibus, se offerendo, sensualesque delectationes opprimendo, ad ipsarum, scilicet artium, apicem scandere attemptarent(?); nam quidam complexionis suae duritiem specularantes, ingenium suum ad scientiarum capacitatem ineptum iudicant. Quod forte aliquantuliter verum est, teste Philosopho in principio *Physionomiae* suae, ubi inquit: “animae sequuntur corpora”, et in 2° *De anima*: “molles carne aptos mente dicimus, duros vero carne ineptos dicimus”, tamen si tales terrenae cupidinis catenis se non submitterent, scientiarumque in usibus, et praecipue logicae, cum sit in omnes alias directiva, delectarentur, ab hoc nexu facillime solverentur, teste venerabile Boethii(!) in *De disciplina scholaris*, ubi sic dicit: “diligentia enim cuiuslibet operis obtusitas permollitur”. Quod etiam patet per Magnum Albertum dicentem quod “frequens exercitium subtiliat spiritus vitales, <spiritibus> autem subtiliatis subtiliatur ingenium”.

Sunt et alii qui propter vitae necessariorum carentiam, scientiis dimissis, terrena lucra appetunt, forte Philosophi dictum 3° *Topicorum* attendentes, ipsum — ut videtur — non sane intelligentes, ubi dicit: “forte aliquando indigenti melius est ditari quam philosophari”, ubi tamen immediate ante hoc habetur assertive: “melius est philosophari quam ditari”, attendant tale dictum Senecae 17^a epistola ad Lucilium, personans: “non est quod nos paupertas a philosophia revocet, tolleranda est fames etc.”, et subiungit causam: “tollerare quidam in obsidionibus et quid aliud erat praemium patientiae illorum quam in arbitrium non cadere inimicorum? Quanto magis est <quod> promittitur: perpetua libertas”, et subdit ulterius: “multis enim ad philosophandum obsistere, hoc est: nocuerunt, divitiae”, quod etiam nunc temporis in multis experimur, qui propter divitiarum affluentiam se studiis ingerere non curant. Et dicit in eadem epistola, scilicet 17^a: “paupertas expedita secunda est, si vis animo vacare, ut pauper sis aut pauperi similis, quia non potest studium salutare fieri sine cura <frugalitatis>. Frugalitas autem est voluntaria paupertas”. Haec Seneca. Verum est tamen quod ad philosophiam necessaria requiruntur,

177–178 Aristoteles, *Physiognomica* (805a1). 178–179 Aristoteles, *De anima* II (421a25–26). *Auctoritates* VI, 2, 99 (ed. Hamesse, p. 182, v. 62). 182–183 Pseudo-Boethius, *De disciplina scholarium* I (PL 64, 1225c). 184–185 Non inv. 188–189 Cf. Aristoteles, *Topica* III, 2 (118a10). 190 Cf. Aristoteles, *Topica* III, 2 (118a10). 191–192 Seneca, *Epistolae ad Lucilium* II, 17 (ed. Gummere, vol. 1, p. 112). 192–195 Seneca, *Epistolae ad Lucilium* II, 17 (ed. Gummere, vol. 1, p. 112). 195–196 Seneca, *Epistolae ad Lucilium* II, 17 (ed. Gummere, vol. 1, p. 110). 198–200 Seneca, *Epistolae ad Lucilium* II, 17 (ed. Gummere, vol. 1, p. 110).

172 mensque] *corr. ex* nec usque 173 ipsi] *corr. ex* ipse 182 scholaris] *rectius*: scholarium 182 dicit] *supr.* 184 <spiritibus>] speribus 194 <quod>] quae 200 <frugalitatis>. Frugalitas] singulari singularitas 200 Haec] *corr. ex* ex

sed pauca, quoniam natura paucis minimisque contenta est, teste Boethio 2°
De consolatione prosa 5^a: “et Socrates paucissima sunt quae hominum sufficiunt;
 205 proice igitur omnia a te”, et “ad philosophiam magno cursu totisque viribus
 tende” (Seneca epistola 7^a).

Sunt tertii qui artium dignitatem solum propter desidiam et pigritiam cor-
 poris non curant, et tales non immerito nimium sunt inculpandi, quod ipsi non
 advertunt dictum Senecae: “non est viri timere sudores”, “generosos enim ani-
 mos labor nutrit”. Et ob hoc Philosophus <7°> *Ethnicorum* dicit: “mollities est
 210 fugere labores”. Nec enim hii considerant dictum venerabilis Alani in *De planctu*
naturae sic dicentis: “antecedens victoria praemio non caret consequente;
 praemia etenim <victoriis> labore comparata, ceteris muneribus | pulchrius 54r
 elucescunt; munera enim empta laboribus, iucundius hominibus clarescunt
 gratuitis. Maioris enim laudis meretur <praeconia>, qui laborando munus re-
 215 cipit quam qui recipit otiando; labor enim antecedens, quandam consequenti
 praemio infundens dulcedinem, maiori favore praemiatur laborantem”.

Sunt quarti qui delectationibus gustus et tactus dediti, scientias non curant,
 sed potius gulae luxuriaeque inserviunt, non advertentes dictum Aristotelis in
De regimine principum dicentis: “nolite inclinare ad coitum mulierum, quia co-
 220 itus est quaedam proprietas porcorum etc.”, et ibidem: “coitus est destructio
 corporis, et abbreviatio vitae”, Idem ibidem: “abstinere a comestibilibus nimis
 et superfluis est summa medicina”. Et de talibus etiam loquitur 3° *Ethnicorum*
 quod “tales mortui sunt inquantum homines, et vivunt inquantum animalia”,
 unde “illi qui ventri sunt oboedientes, animalium numero computantur et
 225 non hominum”, propter quod tales vocat bestias et vitam pecudum eligentes
 (1° *Ethnicorum*), super quo dicit Eustratius: “vae vobis hominibus qui de nume-
 ro bestiarum computati estis, relinquentes bonum et divinum quod in vobis
 est etc.”.

203–205 Seneca, *Epistolae ad Lucilium* II, 17 (ed. Gummere, vol. 1, p. 110). 208 Seneca, *Epistolae ad Lucilium* IV, 31 (ed. Gummere, vol. 1, p. 226). 208–209 Seneca, *Epistolae ad Lucilium* II, 31 (ed. Gummere, vol. 1, p. 224). 209–210 Apud Aristotelem, *Ethica* VII, 8 (1150a16–18) solum secundum sensum. Fere verbatim apud expositionem horum verborum datam a Thoma de Aquino, *In Ethicam* VII (ed. Leonina 1969, vol. 2, p. 412a, vv. 194–197). 211–216 Alanus de Insulis, *De planctu naturae* (PL 210, 443d–444a). 219–220 Ps.-Aristoteles, *Secreta secretorum* VII: *De castitate et continentia regis* (ed. Antwerpiae ca. 1496–1491, f. a6r). *Auctoritates* XIX, 10 (ed. Hamesse, p. 271, vv. 4–5). 221–222 Ps.-Aristoteles, *Secreta secretorum* VII: *De castitate et continentia regis* (ed. Antwerpiae ca. 1496–1491, f. a6r). *Auctoritates*, XIX, 12 (ed. Hamesse, p. 272, v. 8). 223–225 Cf. Ps.-Aristoteles, *Ethnicorum ad Eudemum* II, 3 (640b30b). 226–228 Haec sententia apud Albertum Magnum (Albertus Magnus, *Super Ethica. Commentum et quaestiones. Libri quinque priores*, ed. Kübel, I, I, lect. 7, q. 36, p. 34, 18–20) alicui sacerdoti nomine Avenzoerth ascripta est.

207 curant] *rep. marg. sin.* 209 <7°>] 4° 211 victoria] *corr. ex* victoris 212 <victoriis>] victoris 214 <praeconia>] praeconio

230 Quinti sunt ad scientias aspirare nolentes qui <per perseuptionem> <sapientium> ipsorumque inhonorationem a vulgo insipientibusque considerant, et ne similia patiantur, studium artium vilipendunt. Et hii non aliud quam tumore superbiae inflatae, vanae gloriae famam quaerunt, licet per indirectum, ex hoc quod virtuosa opera fugiunt intellectusque sui <perficere>, ne insipienti populo displicerent. Attendant illi dictum venerabilis Fulgentii in morali expositione super Vergilium sic asserentis: “nisi enim vanae laudis pompam abieceri, numquam sapientiae secreta penetrabis; vanae enim laudis appetitus numquam veritatem inquirat, sed falsa in se, velut adulanter ingesta velut propria reputat”. Et hoc non mirum, nam secundum eundem ibidem: “vanae laudis tumor ventosa voce turgescit”. O, utinam tales oculorum suorum aciem acientes venerabilem Senecam in *De remediis fortuitorum* vellent intueri cumque sequi rationis responsiones ad ipsius sensus, obiecta suis mentibus imprimendo! Quarum una est haec in capitulo *De malo loquio*, cum sensus diceret: “male de te loquuntur”, respondens ratio ait(?): “moverer — hoc est turbarer — si Marrius(!), si Katho, et ceteri sapientes ista loquerentur. Nunc autem malis displicere laudari est”. Et ulterius subiungit: “potest ne ullam auctoritatem sententia habere?”

245 Ubi qui damnandus est, damnat”, quasi diceret: “nullam”. Et ulterius in eodem capitulo sensus dicit: “male de te loquuntur”, respondet ratio: “non de me loquuntur, sed de se; quibusdam enim canibus innatum est sic ut non pro veritate, sed pro consuetudine latent”. Et propter hoc Mestrissa dicit: “opto placere bonis, malis odiosus haberi”.

250 Sed ne prolixitati inserviam, breviter finem imponendo dico quod ex praedictis satis patet quam debilia sunt impedimenta quae nos a scientiis possent(?) revocare. Vincamus igitur ea, quibuslibetque fictis excusationibus dimissis, nos ad scientias applicemus, ut noster inde intellectus perficeretur, et ne peccare nobis contingere, ne sine fundamento struendo, debitum ordinem servans, a logica quae est fundamentum optimum incipiamus, docuimus logicae gremio, cum praesentem librum prae manibus habeamus, de eius causis scientiaeque in ipso contente breviter videamus.

Edidit Michał Tadeusz NOWORYTA

235–238 Fulgentius, *Expositio Vergilianae Continentiae secundum Philosophos Moralis* (ed. Helm, p. 96, vv. 4–8). 238–239 Fulgentius, *Expositio Vergilianae Continentiae secundum Philosophos Moralis* (ed. Helm, p. 96, vv. 9–10). 242 Pseudo-Seneca, *De remediis fortuitorum* VII (Lipczk: per Jacobum Thamer Herbipolensem 1503, f. a5r). 242–244 Pseudo-Seneca, *De remediis fortuitorum* VII (Lipczk: per Jacobum Thamer Herbipolensem 1503, f. a5r). 244–245 Pseudo-Seneca, *De remediis fortuitorum* VII (Lipczk: per Jacobum Thamer Herbipolensem 1503, f. a5r). 246 Pseudo-Seneca, *De remediis fortuitorum* VII (Lipczk: per Jacobum Thamer Herbipolensem 1503, f. a5r). 246–247 Pseudo-Seneca, *De remediis fortuitorum* VII (Lipczk: per Jacobum Thamer Herbipolensem 1503, f. a5r). 248 Mestrissa, *Florilegium Gottingense*, 280 (ed. Voigt, p. 307, v. 595)

229 <per perseuptionem>] per sequeuptionem 229–230 <sapientium>] sapientium 233 quod] propter *add. sed exp.* 233 <perficere>] perfectionem 235 abieceris] *secundum fontem*: obrueris 244 ne] *secundum fontem*: non 244 habere] *supr.* 245 damnat] *secundum fontem*: male de te loquitur 248 bonis] *corr. ex malis* 248 malis] *apud Mestrissam, Florilegium Gottingense*, 280 (ed. Voigt, p. 307, v. 595): pravis